

Література

1. Вольчинская З. С., Ковалев В. А. Теория и методика физического воспитания. – М.: Физкультура и спорт, 1984.
2. Державні вимоги до системи фізичного виховання учнівської і студентської молоді. – К.: Фізичне виховання, 1999.
3. Матвеев Л. П. Теория и методика физического воспитания. – М.: Физкультура и спорт, 1991.
4. Чехов О. Д. Основы волейбола. – М.: Физкультура и спорт, 1989.
5. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання : навч. книга. – К.: Богдан, 2001.

Стаття надійшла до редакції 3.04.2015

УДК 619. 477

Присяжнюк В. Я., к.вет.н., доцент ©

E-mail: Vasyl.Prysyazhnyuk@ukr.net

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Львів, Україна

З ІСТОРІЇ ЛІКУВАЛЬНОЇ СПРАВИ ТВАРИН В ГАЛИЧИНІ

Представлено передумови виникнення та розвитку лікувальної справи тварин у 14–17 століттях в Галичині, показано роль Львова у піднесенні економічно-торгівельних та культурно-освітніх зв'язків, визначено соціально-економічні чинники, що сприяли зародженню і розвитку цехової структури у Львові у 14–17 століттях, представлено роль цехів ковалів, різників, а пізніше – коновальства та кування коней у зародженні лікувальної справи, а в подальшому – ветеринарної освіти в Галичині

Наведено відомості про профілактичні та лікувальні заходи при захворюваннях тварин, організацію роботи фахівців на виконання законодавчих актів з метою попередження заразних захворювань тварин і людей.

Ключові слова: *захворювання, лікарські заходи, накази, тварини, епізоотії.*

УДК 619. 477

Присяжнюк В.Я., к.вет.н., доцент

Vasyl.Prysyazhnyuk@ukr.net

Львівський національний університет ветеринарної медицини і біотехнологій імені С.З.Гжицького, Львов, Україна

З ІСТОРИИ ЛЕЧЕБНОГО ДЕЛА ЖИВОТНЫХ В ГАЛИЧИНЕ

Представлены предпосылки возникновения и развития лечебного дела животных в 14–17 столетиях в Галичине, определены социально-экономические факторы, способствовавшие зарождению и развитию цеховой структуры во Львове в те времена, определена роль цехов кузнецов и резников, а позже – школы коновальства иковки лошадей в зарождении лечебного дела, а в последующем – ветеринарного образования в Галичине.

Представлены ведомости о профилактических и лечебных мероприятиях при заболеваниях животных, организацию работы специалистов на исполнение законодательных актов с целью предупреждения заразных заболеваний животных и людей.

Ключевые слова: заболевания, лечебные мероприятия, приказы, животные, эпизоотии.

UDC 619. 477

Prysyazhnyuk V.Ya., candidate of veterinary science, university reader
Vasyl Prysyazhnyuk @ ukr. net
*Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj, Lviv, Ukraine*

FROM THE HISTORY OF ANIMALS TREATMENT IN GALITSIA

The article tells about the origin and the development of Animals' treatment in the 14-17 centuries in Galitsia. The main idea of it is to show the structure of the workshops at that time. It contains the information about the smiths and cutlers workshops and later the school of horse doctors and shoeing the horses at the beginning of animals' treatment and veterinary education in Galitsia.

This article covers certain issues regarding: animals' disease prevention service veterinary doctors' activity to fulfils legal grounds with the purpose of warning animals and people's infections diseases.

Key words: diseases, doctor grounds, orders, animals, epizootics

Вступ. Ціла низка наукових публікацій вітчизняних авторів (2, 3, 6, 8), присвячених історії медицини розкриває питання зародження, становлення та розвитку лікувальної справи, в тому числі у різних регіонах України в залежності від політичних і соціально-економічних умов. У значній кількості наукових праць показано організацію і становлення державної ветеринарної служби певного краю, області (1, 4, 5, 7, 9, 10) чи України в цілому (6). Лише в поодиноких дослідженнях висвітлюються питання діяльності фахівців лікувальної справи з метою недопущення захворювань та лікування тварин в певних історичних умовах. Завдання дослідження полягали в тому, щоб отримати дані щодо організації роботи фахівців на виконання законодавчих актів з метою зменшення захворюваності тварин і людей, профілактики заразних хвороб тварин на території західноукраїнських земель у 15–17 століттях.

Матеріал і методи. Матеріалом для вивчення лікувальної справи тварин на західноукраїнських землях послужили окремі архівні документи, а також деякі вітчизняні та іноземні літературні джерела, видання періодичної преси національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України у м. Львові.

Результати дослідження. Ветеринарна медицина в найдавніші часи в Україні була чисто емпіричною або народною практикою. Кожний власник, спостерігаючи ті чи інші захворювання тварин сам же і лікував їх (перев'язував рани, прикладав різне лікувальне зілля, втирав мазі, напував тварин різними настоями, ізолював від здорових). Спеціально для конярства дуже важливою галуззю роботи було кування коней і догляд за копитами. Постала потреба підготовки відповідних фахівців для кування коней, виготовлення підків, догляду за хворими копитами. З розвитком тваринницького господарства виокремилися спеціальні фахівці, обов'язком яких було лікування тварин, кастрація тварин, тому вони були більш відомі як «кастратори» або коновали. Своєрідна ветеринарна служба існувала при кінних заводах, кіннотних військових одиницях – кастратори, ковалі, кровопускальники. Підготовка лікувальників тварин у Європі, а відповідно і в Україні довгий час знаходилась при цехах ковалів.

Протягом XV-першої половини XVII століття Львів був ремісничим, освітнім та культурним центром України завдяки тому, що стояв на перетині великих європейських шляхів та був відомим ринковим центром збуту, обміну та товарного виробництва у Центральній та Південній Європі. Підтвердженням цього є відкриття у 1439 році релігійно-просвітницького товариства «Львівське братство».

У 1460 році у Львові вже існувала друкарня Степана Дропана, яка друкувала латинською мовою біблії і підручники, а в 1572 році Іван Федорович (Іван Фёдоров) відновив у місті книгодрукування, але вже руською мовою для забезпечення бібліями та підручниками школи Львівського братства.

Вперше документально зафіксовано існування цехів у Львові в грамоті 1386 року, в якій Перемишський староста Андрій від імені Руського князя Володислава Опольського дарує місцевим шевцям такі ж права, як і львівському цеху шевців.

Середньовічні архівні документи XIV – першої половини XVII століття (цехові статuti, книги запису поточних справ, актові книги міської влади) досить повно відображають цехову структуру Львова не тільки кількісно, але й фахово. У Львові в XIV столітті було чотири, а в 1425 році вже діяло 10 цехів: ковалів, сідлярів, різників, шевців, крамарів, пекарів, кушнірів, лимарів, гарбарів та пивоварів. У 1579 році було вже 20 цехів, а в першій половині XVII століття кількість цехів у Львові досягла 30, в які об'єдналися понад 500 майстрів 133 спеціальностей.

Цехи Львова у XIV–XVI століттях не поділялися за етноконфесійною приналежністю, а в силу свого розвитку ділилися тільки за професійною ознакою. Крім українців (русинів) до цехів входили сілезькі німці, італійці, поляки та представники інших етносів, що проживали тоді у Львові.

В Україні у 15 столітті існували цехи двох типів: ковалів та різників. Якщо перші готували фахівців лікувальної справи, то другі – фахівців із забою тварин та переробки продуктів тваринного походження. Фахові емблеми українських ковальських цехів відрізнялися від європейських. Збереглося зображення печатки Львівського цеху 1425 року, якою ремісники міста стверджували свою присягу королеві Владиславу II. Центральне місце в композиції печатки займають символи ковальського ремесла: кліщі і підкова. Кожний ковальський цех мав цехову скриньку, в якій зберігалися привілейні грамоти, статuti, цехові книжки чи грошові внески. Навчання проводилося латинською мовою і тривало три роки, після чого ще три роки продовжувалося челядництво – практична робота під керівництвом майстра. Такі ковалі вміли не лише підковувати коней, але і проводити їх лікування. Пізніше цех ковалів відкрив школу коновальства і кування коней (1457 рік), навчання у ній проводилось латинською мовою і тривало шість років. На той час майбутні коновали у школі вивчали: анатомію коней, хвороби та їх лікування, рани та їх заживлення, годівлю, догляд коней і ковальську справу. У Львівському державному історичному архіві зберігаються два найдавніші статuti ковальського цеху 1529 і 1558 рр.

У зв'язку з розвитком конярства і використанням коней як основної верхової, тяглової і робочої сили на селі, а також в армії під час військових дій з'явилася потреба у кінських майстрах, ковалях. Ковалі займалися не лише підковуванням коней, а з часом і лікуванням та кастрацією.

У середньовічній Польщі підковування і лікування коней входило в обов'язковому порядку в обсяг ковальських робіт, що також передбачав і приготування ліків для коней ковалем. З плином часу ковалів, які особливо відзначилися у лікуванні коней, почали називати коновалами (кастраторами), про

що свідчить Кодекс Речі Посполитої 1505 року, що знаходиться в Ягелонській бібліотеці, де в цеховій книзі відзначені кращі коновали. Також тут знаходиться ілюстрований опис ветеринарних інструментів та лікарських форм препаратів часів середньовіччя. Оригінал ілюстрації мав напис «Ковалі-коновали».

У подальшому ковалі-коновали займалися лікуванням не тільки коней але й інших тварин. Особливо в боротьбі з пошесними захворюваннями тварин вони збагачували досвід лікувальної практики, який передавали наступним поколінням.

У зв'язку з масовими захворюваннями коней і великої рогатої худоби вже в 15 ст. описані так звані «коневые лекари» і «кровопускні». Таким чином уже в цей період лікувальні фахівці тварин складали особливу професію, яка має давнє історичне коріння і витоки під назвою «ветеринарні лікарі».

Поряд з питаннями, що стосувалися лікування людей, в лікувальниках була низка порад і настанов щодо лікування тварин. Окремо були створені лікувальні конюшні, де ізолювали і лікували хворих коней. З 1626 року ветеринарних спеціалістів при великих конюшнях називали «коновалами».

У 17 ст. набули значного поширення захворювання тварин, від яких часто хвороби передавалися людям. Описані випадки, коли при знятті шкіри з тварин проходило зараження людей, часто із смертельними наслідками. Тварини гинули як у селянських, так і в господарствах багатих людей, князів.

Такі факти зараження людей від тварин свідчать про поширення захворювання сибірської виразки, про що описано в джерелах кіннозаводських справ. При цьому констатували ознаки сильного здуття, виразки на окремих ділянках, крововиливи у тварин. Набуло поширення захворювання коней сапом та іншими інфекційними захворюваннями.

За цей тривалий період найбільш спустошливими пошесними захворюваннями були чума, повальне запалення легень, зараза селезінкова, карбункул (сибірка), ящур, віспа овець.

Пошесні захворювання розповсюджувалися у Європі, доходячи і до західноукраїнських земель, наносячи значні економічні витрати власникам тварин. Сибірка була зареєстрована в Польщі у 1628, 1776 роках, чума великої рогатої худоби розповсюджувалась з Італії в 1709 році по всій Європі і тривала до 1717 року, пізніше повторювалась у 1726–1730 рр., 1740 р. і тривала майже до початку XIX ст. Втрати від чуми склали з 1735 до 1770 рр. понад 3 млн. худоби. Віспа овець була зареєстрована в Європі у 1714 році.

Важливим було недопущення захворювання. З цією метою проводилися заходи щодо ізоляції хворих тварин. В стайні вікна і двері зрошувались оцтом та ялівцем двічі на день, стайні провітрювались. Заборонялось із заражених місць добувати шкури, жир, м'ясо. Проводили дезинфекцію приміщень сумішшю із селітри і сірчаної кислоти, з якої згодом утворювався дим, що очищав повітря. Перед годівлею мили дерев'яні корита, жолоби, драбини, обору і дороги посипали вапном.

Якщо захворювання виникало, то хворих тварин розміщали віддалено від будинків. Місце для захоронення трупів тварин (падалища) обгороджували, закопували їх на значну глибину і посипали вапном. Засоби догляду за хворою твариною спалювали, стіни і стелю стайні вимивали лугом, вибілювали, одяг пастухів прали в сильному лужному розчині.

Таким чином, в ті далекі часи, крім господарів носіями народної медицини були цілителі, знахарі, пастухи, вівчарі, які надавали першу ветеринарну допомогу при захворюваннях тварин. Відповідно до урядових наказів з 17 ст. проводилися

карантинно-поліцейські, профілактичні заходи, як закопування трупів тварин, які загинули, та ціла низка інших.

Епізоотії, що поширювалися серед держав Європи були наслідком низького рівня санітарно-епідеміологічного стану країни, широкого розвитку торгівлі і переміщення тварин без належного лікарського огляду, відсутності карантинних заходів, митного контролю та недостатньої кількості фахівців з лікування тварин. Епізоотії наносили великих економічних втрат господарствам, а також державам.

У зв'язку зі значним поширенням епізоотій у 1640 році був виданий наказ, яким заборонялося знімати шкури з трупів коней, а цих тварин необхідно закопувати глибоко в землю, хворих тварин не продавати і не купувати. За порушення цих вимог карали фізично і без будь-якого помилування. За порушення наказів винних били батоном проводилося публічно у торгові дні при великій кількості людей і в присутності членів сім'ї винуватця. Кількість ударів батоном законом не регламентувалося, тому при цьому були смертні випадки.

При виникненні епізоотій були організовані спеціальні загони. На проїзд-них дорогах споруджували міцні укріплення, у селах викопували глибокі рови, які завалювали деревами.

З 1665 року згідно з наказом заборонялося доторкатися до тварин, що загинули, а при закопуванні трупів тварин користувалися шнурами і дерев'яними полицями. Закопували трупи у спеціально відведених місцях, віддалених від населених пунктів.

Заходи боротьби з епізоотіями здійснювалися через адміністративно-медичні, поліцейські органи, бо спеціальних ветеринарних органів у 16–18 ст. ще не було. У 17 ст. були видані важливі законодавчі акти, які передбачали ізоляцію і карантинування хворих тварин, закопування трупів далеко від житлових приміщень, спалювання інфекційних предметів, проведення певних санітарних заходів при забої тварин. Вже на той час було зрозуміло, що заразний збудник може перебувати як в тваринному організмі так і в зовнішньому середовищі, може передаватися від однієї тварини до іншої, а також від тварин людям та за допомогою різноманітних предметів.

Розуміння цих факторів послужило основою для встановлення раціональних і ефективних методів у боротьбі з епізоотіями.

Починаючи з кінця 18 ст. на територіях західноукраїнських земель у складі воєводств створюються лікарські управи, що мали в штаті інспектора, акушера і оператора. Лікарська управа повинна була займатися і ветеринарною роботою, зокрема попередженням і припиненням загибелі тварин, виявленням заразних особливостей хвороби, обнародуванням профілактичних заходів і лікування. Але у зв'язку з недостатнім штатом лікарів здійснення ветеринарних заходів покладалося на повітових керівників. У селах ці обов'язки повинні були виконуватися сільськими старостами і десятниками.

З 1841 року було дозволено утримувати ветеринарних лікарів при управі воєводства, які повинні були навчати деяких заходів і початкової ветеринарної майстерності селян і власників господарств великих поселень.

В архівних документах про введення в штат ветеринарних лікарів і у окремих великих повітах на посади старшого і молодшого ветеринарних лікарів. Але на посадах цих фахівців було дуже мало.

Висновки

1. Виникнення і поширення заразних хвороб коней і рогатої худоби у 15–17 ст. було наслідком низького рівня санітарного стану, відсутністю належного лікарського огляду, карантинних заходів та недостатньої кількості фахівців з лікування тварин на західноукраїнських землях.

2. Заходи боротьби з епізоотіями здійснювалися через адміністративно-медичні і поліцейські органи, бо ветеринарних органів тоді ще не було.

3. У кінці 18 ст. на територіях західноукраїнських земель створюються управи, що займалися профілактикою і лікуванням заразних хвороб тварин та людей.

Перспективи подальших досліджень. Планується дослідити діяльність лікувальних установ, організацію ветеринарно-санітарного контролю в Галичині у 17–18 століттях, створення науково-практичних ветеринарних товариств та їх внесок у розвиток тваринництва і лікувальної справи.

Література

1. Аранчій С. В. Історія ветеринарної медицини Полтавщини / Аранчій С. В. – Полтава: Полтавський літератор. 1998. – 232 с.
2. Богоявленский Н. А. Древнерусское врачевание в XI-XVII ст. / Богоявленский Н. А. – М., 1980. – 340 с.
3. Верхратський С. А. Історія медицини / Верхратський С. А., Заблудовський П. Ю. – Київ., 1991. – 431 с.
4. Ветеринарна медицина Закарпаття на межі тисячоліть // Садварі Ю. Ю., Бахтин В. Ф., Дудаш А. В. та ін. – Ужгород: Патент, 2000. – 228 с.
5. Коломацький В. П. Історія ветеринарної служби Кіровоградщини/ Коломацький В. П. – Кіровоград, 1993. – 196 с.
6. Вербицький П. І. Історія ветеринарної медицини України/ Вербицький П. І., Достоевський П. П., Рудик С. К. – К. Ветінформ, 2002. – 382 с.
7. Куртяк Б. М., Нарис історії ветеринарної медицини Львівщини/ Куртяк Б. М., Ткачук П. С. – Львів: Тріада плюс, 2001. – 324 с.
8. Рудик С. К. Українські витoki ветеринарної освіти / Рудик С. К. Вет. медицина України, –2007. №9. – С.31–33.
9. Рудик С. К. Історія ветеринарної медицини Київщини / Рудик С. К., Бісюк І. Ю. – К. Агросвіт, 2000. – 191 с.
10. Ситарчук В. Історія ветеринарної медицини Рівненщини / Ситарчук В. - Рівне, 2002. – 234 с.
11. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІА), Фонд 52, Опис 2, Справа 823; Ф.52, Оп.2, С.182.

Стаття надійшла до редакції 7.05.2015

УДК 378:636.611

Присяжнюк В. Я., к.вет.н., доцент©

E-mail: Vasyl.Prysyazhnyuk@ukr.net

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Львів, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ З АНАТОМІЇ СВІЙСЬКИХ ТВАРИН

Представлено науково-методичні розробки з організації самостійної підготовки студентів з анатомії свійських тварин, зокрема використання кольорових програмованих таблиць, пофарбованих і електрифікованих натуральних кісткових препаратів, стендів-тренажерів кісток, суглобів, м'язів, натуральних сухих пофарбованих препаратів внутрішніх органів для навчання, самостійної підготовки і контролю знань студентів.

Ключові слова: освіта, модуль, самостійна робота, анатомія, методи навчання, таблиці, перфокарти, тести, стенди, тренажери, препарати.